

■ **Flora XƏLİLZADƏ**
əməkdar jurnalist

XIX əsr təzkirəçiləri və XX əsr ədəbiyyat tədqiqatçıları tərəfindən adı xüsusi hörmət və ehtiramla çəkilən Fatma xanım Kəminə Qarabağın üçüncü qadın şairi olub. Həyat və yaradıcılıqları qismən öyrənilmiş bu üç şair klassik irsimizin ən görkəmli nümayəndələridir: Aşiq Pəri, Xurşudbanu Natəvan və Fatma xanım Kəminə.

Mir Möhsün Nəvvab "Təzkirəyi-Nəvvab" kitabına Fatma xanımın şeirlərini daxil edərək onun haqqında qısa məlumat vermişdir: "Mirzə Fatma mərhum Mirzə Bəy-

ona həsr olunmuş şeirlərdən nümunələr daxil edilmişdir. İstər Mir Möhsün Nəvvab, istərsə də Firidun bəy Köçərli bildiriblər ki, şairin təxminən 500-ə yaxın şeiri və qəzəli olub. Firidun bəy Köçərli bu xanımın məziyyətlərini belə səciyələndirirdi: "Fatma xanım həqiqətdə çox gözəl və zərif bir can idi. Zahirî gözəlliyinə müvafiq batini və mənəvi tərəfdən dəxi əxlaqi - həsənə sahibəsi olub, ziyadə xoşxülm, mülayimə və xoşrəftar bir nadireyi-zəmanə idi ki, onun vəfatı cümlə-şüəranü üzrəfayi-Qarabağda böyük bir yas oldu". Cəmi 56 il ömür sürən və iflic xəstəliyindən vəfat edən Fatma xanım Kəminənin dünyasını dəyişməsi həqiqətən də nəinki Şuşada, cümlə Qarabağda dərin hüznə qarşılandı. Bu bölgənin bütün şair və maarifpərvərləri onun vəfatını özləri üçün ağır itki hesab etdilər.

Fatma xanımın atası Bəybaba, emisi Yəhya bəy həm din xadimi,

Bu ziyalılar zabitlər arasında hətta inqilabçı kimi də tanınmışdılar. Kəminənin qayınlarından Hacı bəy Sultanov Türkmənistanda, Fərəc bəy Sultanov Qafqazda azadlıq uğrunda mübarizə aparan insanlar kimi tanınmışlar. Həyat yoldaşı Sadiq bəy Mirzeynal oğlu isə indiki Füzuli rayonunun Saraciq kəndindən idi. Onların Əşrəf bəy və Rəşid bəy adlı iki oğlu, Tutu, Humay və Qumru adlı üç qızı olub. Bu nəslə mənsub olan övladların çoxu öz işləri və əməlləri ilə həmişə seçilən məşhur simalar kimi tanınıb. Hətta sonralar nəsildə Kəminə adlı cavan bir pöhrə də böyüyüb (şairin kütücsəsi). Vaxtilə "Pravda" qəzetinin Azərbaycan üzrə xüsusi müxbiri işləmiş Lionid Tahirov, respublikamızın uzun illər xarici işlər naziri olmuş Tahirə Tahirova məhz Fatma xanım Kəminənin şəərəsinə mənsubdur.

XIX əsrdə Qarabağda yaşayıb yaradan şairlərin ən çox müraciət

müasirləri kimi qəzəl janrında yazıb yaradıb. Qəzəllərinin əsas mövzusu məhəbbət, onun sağlığı, təmizliyi və gözəlliyi idi. Əsasən aşiqanə qəzəllər yazan, hicrandan, vüsaldan bəhs edən Fatma xanım Kəminənin şeirlərində həmişə bir ümid, inam qanadlarıdır. Məhz bu cəhətləri onu müasirlərindən fərqləndirirdi. "Kəminənin ən qəmli, ən həzin parçalarından belə xoş, nikbin bir əhvali-ruhiyyə ilə ayrılırsan" (Əzizə Cəfərzadə).

Mənbələrdən bəllidir ki, Fatma xanım Kəminənin müasiri Xurşudbanu Natəvanla çox yaxın rəfiqəliyi olub. Onlar hətta bir-birlərinə nəzirələr, qəzəl janrında məktublar da yazıblar. Rəvayətə görə, Xurşudbanu Natəvan "Məclisi-üns"ün yığıncaqlarında süfrəyə buz parçaları içində nar dənələri gətirdirmiş. Şəmin işıqları da onun üzərində düşərək yaqut kimi parıldayıb məclisə xüsusi gözəllik vermiş. Kəminə də həmin ədəbi məclisin

dərindən bələd olub. Bu səbəbdən də yazdığı saqınamə və qəzəllərinin əksəriyyəti fars şairlərinin əsərlərindən üstündür.

Haqqı-ədələti hər şeydən yüksəkdə gören, qəzavü-qədərin "bəxşiş"lərindən zərbələr alan, təmiz və saf məhəbbətin tərənnümçüsü olan Fatma xanım Kəminə fəlayin yandırdığı qəm odunda dərnlənəndə yenə də mərdənəliyi saxlayaraq yazırdı:

Haqqı tap, düşməndən qorxma, Kəminə, Başını uca tut, haqqır sənə, yar.

Uzun illər dillər əzbəri olan şifahi xalq ədəbiyyatının nümunəsi kimi təqdim edilən bir qoşma var ki, məhz onun da müəllifi Fatma xanım Kəminədir:

Ay ağalar, bir tərənəm uçubdur, Sağ əlimdən sol əlimə alınca. Onu tutan xeyrin-bahrin görməsin, Mən fəqirin nələsi var dalınca.

Aparılan tədqiqatlar nəticəsində bəlli olur ki, Fatma xanım Kəminə öz dövründə çox böyük hörmət və izzət qazanıb. Həm yaradıcılığına, həm də şəxsiyyətinə görə çoxxundan seçilən bu qarabağlı xanımın şeirləri müasirlərini də heyrətə gətirib. Bu səbəbdən də hələ sağlığında ona həsr edilən çoxlu şeirlər, qəzəllər yazılıb. Xüsusilə də qadın şairlər Kəminəni özlərinə bir ustad, müəllim hesab ediblər. Ərdəbilli Mustafaxan qızı Ziba xanım Ləli, Qəmərbəyim Şeyda (oda qarabağlıdı, lakin yaradıcılığı tədqiq edilməyib) və başqaları şuşalı xanımı vəsf edən qəzəllər yazıblar. 36 misradan ibarət olan bir mənzum məktubda Şəxsis tənəllüsü bir şair öz müasiri Kəminə xanımın kasıblara əl tutan, böyük ürəyə sahib, insanpərvər olduğunu dilə gətirərək yazırdı:

Mehri-lütfün fəqəranın başına sayə salıb, Əzhəri-şəmsidi bu, mən necə inkar qılım?!

Həqiqətən də yaxşı əməl sahibinin işini görmək də, onu etiraf etmək də bir böyüklükdür. Həm öz şeirlərini, həm də ona ithaf olunan bədii nümunələri oxuyanda bir daha yəqinləşdirirsən ki, Fatma xanım Kəminə həqiqətən də yarı haqq olan bir şəxsiyyət idi. Bu səbəbdən də yaşadığı dövrdə xalq tərəfindən sevilib, hörmət və izzət qazanıb. Elə ona görə də Firidun bəy Köçərlinin təbircə desək, dünyasını dəyişəndə külli-Qarabağ yasa batıb.

Respublika Əlyazmalar İnstitutunda Fatma xanım Kəminənin bəzi şeir və əlyazmaları mühafizə olunmaqdadır. Hətta bir sıra Qarabağ şairlərinə yazdığı məktublar, xüsusilə də nəzirələri var. Klassik irsimizin Şuşa qanadını dəqiqliklə araşdırıb, dürüst mənbələri müqayisə edərək Fatma xanım Kəminənin əsərlərinin latın qrafikasında oxuculara çatdırmaq çox gərəklidir. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarından olan Firidun bəy Köçərli əgər bu şuşalı xanımı Qarabağın üçüncü qadın şairi kimi dəyərləndiribse, elə bu ilkinliyə də hörmət və ehtiramla yanaşmaq gərəkdir!

KLASSİK İRSİMİZİN ŞUŞA QANADI

XURŞUDBANUNUN ƏN YAXIN RƏFİQƏSİ

baba Əlyarbəyzadə oğlu Tahirzadənin istekli qızı olub. Qarabağın Şuşa əhalisindəndir". Bu xanımın yaradıcılığı haqqında M.M.Nəvvabın təzkirəsindən başqa Firidun bəy Köçərlinin "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi materialları" adlı kitabında da rast gəlmək olar. Başqa mənbələrdə də bu qarabağlı şairin adı çəkilib, yaradıcılığından qısa söhbət açılıb.

Fatma xanım Kəminə 1841-ci ildə Şuşa şəhərində anadan olub. Hələ kiçik yaşlarından ağıl və dərəkəsi ilə yaşlılarından seçilərək müasirlərinin hörmət və ehtiramını qazanan Fatma xanım ilk təhsilini Şuşada alaraq dərin bilik qazanıb. Doğma ana dilindən başqa fars dilini də mükəmməl öyrənən Fatma xanım Kəminə hər iki dildə şeirlər yazıb. Onunla bağlı aparılan araşdırmalar nəticəsində bir məsələ də bəlli olur ki, Fatma xanım Kəminə hətta dörd-beş il İstanbulda təhsil alıb. Xalq yazıçısı Əzizə Cəfərzadə yazılarının birində bu məlumatı şifahi mənbələrdən aldığını bildirib. Vaxtilə onun nəvə-nəticələrini gören, hətta onlarla söhbət edən görkəmli yazıçımız əldə etdiyi məxəzlər əsasında bu xanımın mehriban, əliaçıq və qayğıkeş insan olduğunu da bildirib. Təəssüf ki, XIX əsrin görkəmli ədəbi simaları sırasında adı hörmətlə çəkilən bu şairin əsərləri hələ də tam şəkildə çap edilməmiş, demək olar ki, onun şeirlərinin əksəriyyəti toplanaraq oxuculara çatdırılmamışdır. Yalnız 1971-ci ildə məhz Əzizə xanım Cəfərzadənin təşəbbüsü ilə "Fatma xanım Kəminə" adlı kiçik bir kitabça işıq üzünə görmüş, orada da şairin qəzəl, qitə, qoşma və

həm də şair olublar. İstər ata nəslə, istərsə də ər qohum-əqrəbası güzəranı qələmə bağlamış, bu nəsildən çıxan insanların əksəriyyəti mirzə, katib, dilmanc işləmişdi. Əzizə Cəfərzadə yazırdı: "Onlardan bir neçə hərbi zabitlər yetişmişdirsə də, əksəriyyəti ziyalıdır.

etdiyi qəzəl janrı bir növ ədəbi yarış şəklini almışdı. Hətta şairlər bir-birləri ilə məktublaşanda da bu janrdan istifadə edirdilər. Qəzəl klassik ədəbiyyatın rəmzi idi. Onu dərindən bilmək çətin olsa da, istedadlılar bunun öhdəsindən gəlirdilər. Fatma xanım Kəminə də

iştrakçısı kimi bu qeyri-adi mənzərəyə laqeyd qalmayaraq qəzəllərinin birində Natəvan xanımın bu zövqünü bəyənərək yazırdı:

Cana, bu nə cadudur, qaşu göz arasında, Nitqim tutulur görcək hərdəm, söz arasında. Gər nə görəsə Züleyxavı Yusif səni bəzmində, Məbhut qalar onlar yüz min qız arasında.

Xan qızı da Fatma xanım Kəminəni çox dəyərləndirər, müasirləri arasında ən çox bəyəndiyi onun qəzəlləri olardı. Hətta rəfiqəsinin ağılına, dərəkəsinə, əxlaqına, nəcibliyinə onlarla şeir yazdığı haqqında da məlumat var. Elə bu yaxınlığa görə ki, Xurşudbanunun oğlunun vəfatı Natəvanla bərabər Kəminəyə də ağır təsir etmişdi. Bu kədəri, qəmi onun şeirlərində də duymaq mümkündür. Xurşudbanu Natəvan belə nələ çəkirdi:

Varımdı sinəmdə dərdi-ğəmə-nihan, ölürəm, Fəda olum sənə, gəl, eylə imtahan, ölürəm.

Rəfiqəsinin dərini içindən keçirən Fatma xanım Kəminə də Natəvana üz vermiş bu ağır itkinin müqabilində hissələrini belə ifadə etmişdi:

Natəvanın gözünün nuru Abbas almadı kam, Birca an olmadı rahat, ömürü oldu tamam. Çox təəssüf ki, pənah bürcünü Ay tərək elədi, Məhnet üz verdi seyid nəslinə bir nəhs axşam.

Fatma xanım Kəminənin əsərlərinin bir hissəsini də fars dilində yazdığı qəzəllər təşkil edir. Onun qəzəllərini farscadan tərcümə edən M.Sultanov bildirib ki, Fatma xanım Kəminə fars bədii dilinə çox

Təsisçi:
Sona VƏLİYEVA

Baş redaktor:
İlham QULİYEV

Ünvan: Bakı ş.
Mətbuat prospekti,
529-cu məhəllə,
25-ci bina
Telefon: 510-61-92,
"432-88-45,
Faks: 510-61-93
E-mail: kaspıqazeti@gmail.com

Qəzet Mətbuat və
İnformasiya
Nazirliyində
qeydiyyatdan keçib.
Lisenzia №022264,
Qeydiyyat №V 64

Qəzet redaksiyanın
kompyuter mərkəzində
yığılıb, səhifələnib.
Bazar və bazar ertəsindən
başqa hər gün çıxır.

Tiraj: 5000

Müəlliflərin mövqeyi ilə
redaksiyanın mövqeyi
üst-üstə düşməyə bilər